

De boom die niet aanwezig is (maar er wel staat)

Frans van der Steen is boomambassadeur voor de *Gymnocladus dioica*

Het is een boom met twee gezichten. Die prachtige dikke, kale takken in de winter, en in de zomer die enorme lappen van bladeren die het zonlicht zo prachtig gefilterd op stadsgevels kunnen laten vallen. Tuin- en landschapontwerper Frans van der Steen treedt op als ambassadeur van de *Gymnocladus dioica*, oftewel de doodsbeenderenboom.

Auteur: Peter Voskuil

‘Ik vind die boom zo veel architectonische kwaliteiten hebben en tegelijkertijd zo goed kunnen in de stad, dat ik niet begrijp dat hij zo weinig wordt toegepast’, zegt Frans van der Steen.

Gereedschapskist

Van der Steen (61) is tuin- en landschapontwerper en docent. Een dag per week geeft hij les aan de Hogeschool Van Hall Larenstein. Hij begeleidt daar aankomende tuin- en landschapontwerpers, techneuten en beheerders in hun eerste twee jaar op hbo-niveau. Ontwerpen en beplanting zijn de vakken die hij geeft. ‘Wat dat inhoudt? Gereedschapskist vullen. Wat is een buitenruimte, hoe vorm je zo’n buitenruimte, wat willen gebruikers, hoe pak je zoiets aan, hoe analyseer je een plek, hoe maak je daar een ontwerp van en met welke beplanting? Dat soort vragen.’

Daarnaast is Van der Steen al meer dan dertig jaar actief als tuin- en landschapsarchitect met

een eigen bureau (BOA, bureau voor onderzoek en architectuur). Sinds kort houdt hij kantoor in Gouda. Hij doet particuliere tuinen, maar werkt ook veel grootschalig stedelijk. Hij heeft juist een periode van opdrachten voor overheden achter de rug, hoewel het momenteel moeilijk is in die hoek werk te krijgen.

‘De overheid heeft zich toch een beetje teruggetrokken’, vertelt Van der Steen daarover. ‘Terwijl er wel degelijk behoefte is aan zinvolle buitenruimtes. Als je het hebt over kleinschalige bottom up-verblijfsplekken voor bewoners, duurzaamheid, stress- en hittetolerantie in de stad, kun je niet om investeringen in groen heen.’ Het is een stokpaardje van Van der Steen, waar hij later in het gesprek nog een keer op zal terugkomen: wie zorgvuldig met openbare ruimte wil omgaan, moet daarvoor de bestuurlijke en financiële middelen beschikbaar stellen.

Dom

‘Voor alle duidelijkheid: ik heb geen favoriete boom’, zegt Frans van der Steen aan het begin van het interview. ‘Alle beplantingen in de wereld zijn voor mij per definitie mooi. Het gaat erom dat je ze niet fout gebruikt: de juiste boom op de juiste plek. Mijn insteek is in beginsel puur architectonisch, maar iets neerzetten wat niet kan groeien of doodgaat, is natuurlijk gewoon dom. Wat dat betreft ben ik echt een ambachtsman.’

Dat neemt niet weg dat Van der Steen de *Gymnocladus* ‘een heel mooie boom’ vindt. Ondergewaardeerd ook. ‘En dat heeft niet alleen met mijn persoonlijke smaak te maken’, legt hij uit. ‘Het is een heel losse en open boom, die prima in een straatprofiel past en heel goed in een stedelijk milieu functioneert. Zijn winter- en zomerbeeld verschillen enorm. Daar kijk je naar als architect. Vooral in de winter geeft hij een geheel eigen sfeer, met die skeletachtige

Op de bres voor de doodsbeenderenboom

Formeel gezien bestaat de titel 'Boom van het Jaar' nog steeds, maar de teloorgang lijkt compleet. De redactie kon voorafgaand aan dit artikel geen enkele groenbeheerder, boomverzorger of landschapsarchitect vinden die de boom van 2015 (*Magnolia kobus*) spontaan kon benoemen. De vakbladen Boomzorg en Boom-In-Business willen dit goede initiatief daarom nieuw leven inblazen. Na een oproep in dit blad om bijzonder sortiment onder de aandacht te brengen, mogen in elke uitgave twee boomambassadeurs hun favoriete 'vreemde' boom promoten.

structuur. Hij heeft superweinig takken, en die takken zijn redelijk dik. Prachtig!' Verder heeft *Gymnocladus* volgens de tuin- en landschapsontwerper een prachtige herfstkleur. In de zomer dragen die skeletachtige takken juist weer enorm brede bladeren. 'Zeventig bij negentig centimeter is geen uitzondering', aldus Van der Steen. *Gymnocladus* betekent letterlijk 'naakte tak'. In Duitsland draagt de boom een heel andere naam: de hertengeweiboom.

Ik vind die boom zo veel architectonische kwaliteiten hebben en tegelijkertijd zo goed kunnen in de stad

Lijnenspel

Eén ding is opvallend: de doodsbeenderenboom is niet zo aanwezig in de openbare ruimte. Van der Steen: 'Hij staat niet als een huis, als een blok tussen de dingen in. Nee, je kunt erdoorheen kijken. Hij fungeert als een soort scherm, dat filtert wat erachter gebeurt. In zulke situaties plant je hem dus. Je kunt ook zeggen: ik wil het hier afsluiten, bàm. Dan zet je er paardenkastjes voor.'

De *Gymnocladus* kan iets suggereren in de overgang tussen ruimtes. Zo staat hij volgens Van der Steen bijvoorbeeld magnifiek voor oude gevels in de stad. Maar nog mooier, nog specifiek komt hij tot uiting bij moderne gebouwen, vindt de tuin- en landschapsarchitect. 'Zoals dat filterende licht op die moderne gevels valt, werkelijk schijnt; dat lijnenspel is daar extra mooi. Ik vind hem ook

Gymnocladus dioicus in het kasteelpark.

Gymnocladus dioicus voor openbare gebouwen in Leidschendam.

heel mooi in een woonwijkje. Echt prima voor verblijfsplekjes met een groentje erin. Het biedt bewoners een keuze: je kunt onder die boom in de zon zitten, maar ook in de halfschaduw of in de schaduw.'

Lang was de *Fraxinus* het obligate alternatief, maar die is inmiddels ingehaald door ziekte. En je kunt op dergelijke plekken misschien ook met berken werken, maar dan ga je voorbij aan een aantal prima eigenschappen van deze van oor-

sprong van Amerikaanse boom.

'Hij is absoluut ziekteresistent. Ik heb nog nooit gehoord van ziekten in *Gymnocladus*. Erg belangrijk, want er is tegenwoordig met steeds meer bomen iets aan de hand. Hij kan ietsje minder tegen zout, maar is zeer droogteresistent. De opwarming van het klimaat gaat door; dat is tegenwoordig dus een belangrijke factor bij bomen. Hij kan heel goed tegen het stadsmilieu en zeker tegen luchtvervuiling. Amerikaanse testen wijzen dat uit.'

Goedbeschouwd is het een boom met maar een paar zwakke punten: 'Je moet hem niet in verharding zetten, maar in middenbermen of beplantingsstroken doet hij het perfect. Ook is hij enigszins windgevoelig.'

Is het voor het onderhoud geen nadeel dat hij in een berm moet staan? Van der Steen: 'Dat vind ik geen argument om hem niet te plaatsen. Je kunt de hele natuur wel willen terugbrengen tot een setje perfecte eigenschappen, maar dan houd je één boom over. Dat wil niemand.'

Goedbeschouwd is het een boom met slechts een paar zwakke punten

Volgens de literatuur kan hij verder last hebben van harde peulen bij de voet. Die kunnen een belemmering vormen bij het grasmaaien. 'Ik heb dat in de praktijk nog nooit meegemaakt, maar ik ben om die reden toch op zoek naar een mannelijke variant. Die heeft die peulen niet. Er zou sprake van zijn dat de Amerikanen die variant al hebben, maar ik heb ernaar gevraagd en ben die tot nu toe in Nederland nog niet op de markt tegengekomen.'

Gymnocladus dioica in Hilversum.

Peuteraar

Elk ontwerp begint bij Van der Steen met een literatuurstudie naar de juiste soort. 'Ik sla dan heel veel boeken open, ga regelmatig op excursie. Als ik eenmaal op de kwekerij rondloop, heb ik al een duidelijk idee in mijn hoofd. Maar dat betekent niet dat ik daar niet vanaf kan stappen', vertelt hij. 'Waar ik voor beducht ben, is dat ik in de val trap van mijn eigen beperktheid. Ik kan wel een idee hebben, maar ik wil dat eerst uitgetest zien. Waarom wil ik die boom daar? Kan dat wel, is hij daar wel geschikt voor?'

Dat laatste is een bekende valkuil in zijn vakgebied. 'Als ontwerper heb je een zware stem. Dat brengt echter verantwoordelijkheid met zich mee. Daarom moet dat proces heel zorgvuldig doorlopen worden, in het belang van je opdrachtgever.' Die instelling stampet hij er ook bij zijn leerlingen in. 'In het eerste en tweede jaar hoef je nog niet precies te weten wat voor boom het is. Zet eerst eens op een rijtje wat die boom moet kunnen. Moet hij licht geven of moet het een donkere boom zijn? Staat hij op gras? Dan moet je misschien een *Gymnocladus* nemen, want dat is een open, transparante boom die licht filtert en waaronder het gras perfect groeit. Dat soort afwegingen.'

Welke boom waar komt te staan, wordt uiteindelijk door de omgeving bepaald

Zelf is Van der Steen 'een enorme peuteraar' als het op zijn vak aankomt. 'Als ik beplanting toepas, heb ik twee dingen in mijn hoofd. Ten eerste heb ik een abstract architectonisch beeld, een sfeer in gedachten. Waterachtig, vloeiend en zicht, of juist een harde ruimte. Dat zijn zoektochten. Ik ben dan zo'n peuteraar – zo noem ik dat zelf – die lijsten uitschrijft met namen van beplanting die bij die sfeer past, wat betreft grondslag en geschiktheid.'

Bühne

Welke boom waar komt te staan, wordt uiteindelijk door de omgeving bepaald. 'Je moet het per project en per gebied bekijken. Wat voor plek is het, wat voor uitstraling heeft die en wat wil je ermee? Piet Oudolf heeft als tuinarchitect vaste planten en siergrassen in het stedelijk gebied weer onder de aandacht gebracht, en met succes. Alle hulde. Maar ik ben kritisch ten opzichte

van trends. Een goede aanpak, een goed idee kan ook doorslaan. Dan wordt het te veel voor de Bühne.'

Kroon

Van der Steen juicht het boomambassadeurs-initiatief van dit blad toe: 'Als dat tot gevolg heeft dat we minder gaan denken in termen van modebomen, en met zijn allen gaan kijken wat er nog meer mogelijk is op bomengebied, dan moedig ik dit initiatief van harte aan.'

Er is een praktisch probleem op dit vlak, constateert hij: werken met beplanting kost tijd. Inhoudelijk kun je over beplanting praten wat je wilt, maar als de budgetten er niet zijn, houdt het volgens Van der Steen op. 'Waar het om draait, is dat je de ruimte krijgt om een zorgvuldig plan te maken. Ik zou mijn boomambassadeurschap dan ook willen aangrijpen voor een pleidooi om specifieker met beplanting om te gaan.'

Wie snel een ontwerp wil of moet maken, denkt minder na over beplanting. 'Vaak gaat het ten koste daarvan. Terwijl beplanting het kroonjuweel van de tuin- en landschapsarchitectuur is, letterlijk en figuurlijk de kroon op je werk. Dat is niet alleen iets van ontwerpers zelf, maar ook van opdrachtgevers, bewoners en gebruikers. Voor een leefbare en duurzame openbare ruimte in onze steden is bijzondere aandacht voor bomen essentieel.'

Stuur of twitter dit artikel door!

Scan of ga naar:

www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-5259